

Моздокск хальмгуд

Иджл гол деер Ставрополь балгьсна районд ирдж бүүрлэсн, кирст хальмгуд гидж нерэдг, хальмгудин туудж хальмг кели амтн туск тууджин литературт зовар тодрхагьар бичгддг. Революцин омн хазгудин зов олзлдг, Теньгин хазгудин цергин багт бээдг хальмгудин туск тууджиг бас бргар цээлгдг бичдг. Зуг моздокск хазгудин кавказск линейн цергт ордг „Моздокск хальмгуд“ гидж нерэлддг хальмгудин тускар литератур хятар.

1880 джил „Ставропольск губерньск ведомств“ (35, 38 болн 42 номерт) моздокск хальмгудин тускар түрүн болдж баргдлсн ставропольск краевод И. Бентковскин статьяс теднэ туудж чинртэ болна. Северн Кавказиг колонизировать кеджэхд нерэддг бичсн эн статьяст моздокск хальмгудин туудж тодрхагьар бичгднэ. XVIII-ч зун джилин хойрдгч брэллэ эн-хальмгуд Яндгьа нутгин аньгнь бээсмн, терүнэ хбдн шаньгьад тоолгддг (эзнэ-нойна мездриин биш) бээсмн.

Кум болн Терек голмудин хоорнд нуудж бээрлдг Ак-Цатн аньгэ 200 гар брк-бул хальмгуд, зээснгудин даджргьнас сулдхар седэд, 1764 джил эвранны нутгас салад, кирстэ хальмгуд болсмн. Терек голин кбвэгьар хазгин линейн кббдг буулгьад, Иджл голас нааран гарсн моздокск хазгудин полкла негдүлтхэ гидж эн хальмгудин тускар 1777 джил генерал Потемкин Аэдрхнэ гувр Якобид заксмн. Болв эн заквр куцагдсмн биш, эн хальмгуд хуучн кевэри, Кум болн Гайдук голмудин хоорндагьур нуудж буудг кевэри бээсмн.

Всеволожский по м е ш и к а с нуудж буудг болн мал хэрүлдг газран дегд ик унтэгьар кблсдг авдг учрар хальмгуд бийснь 1833 джил Кавказск начальникүдэс, маднд газр салгьдг бгтн гидж эрлгь бгч сурсмн. 400 шаху брк-бул моздокск хальмгудт Моджарск болн Гайдукск давста нуурмудин, Кум болн Гайдук голмудин хоорнд газр бгхин туск тбр ингдг 1833 джил экллж тавгдсмн.

Пятигорск округт Томузлова болн Карамык хойр голин хоорнд шаньгьа кбдэ газрт моздокск хальмгудт газр таслдж бгхин гидж Кавказск линейн меджэ татлгьна генеральн проектд хэлэгдсмн. Болв, Пятигорск округт онц, букл аамгэрнь эдниг бүүрлүлхин орчд моздокск хазгудин полкин станицсэр тарадж бүүрлүлсн сэн болх гисн санагьан Кавказск линейн болн Хар тенгьс кбвэн цергин командующ Вельяминов келсмн. Игдг станицсэр тедниг брк-булар тарахла тедн эвранны хальмг йосн авьясан алдад, линейн хазгудла негн болдж одх гидж тер тоолсмн. Дакад, Вельяминовин санагьар болхла, игдг хальмгудиг тарахла тедниг кезэ чигн ардн ордж хэлэлж, эв-

ранны элмэдн бэрхд сэн болх болсмн. Пятигорск округд бийснь онц шинэс бүүрлдж моздокск хальмгуд бээхлэри „альвлад“, Тавнуулин селадур болн станицсэр дэврлгь кегьэд чигн бээхмн болвзго гидж кавказин дээнэ цергдин толгьачнр бас саглчхав. Вельяминовин санаг Петербургин деед нос гардачнр дбнннэ, болв моздокск хальмгудиг линейн хазгуд заагт бүүрлүлдж негдүлтхэри: кен негинь болв чигн шахлго кех кергтэ гидж санагьан келхэсмн.

1777 джилэс нааран моздокск хальмгуд моздокск хазгудин полкл тоота бээсн болв чигн, теднэ мездрд болм дуньгэ эзлх газр уга болсн учрар, моздокск хальмгудиг Кавказск линейн талдан цергдин мездрд бгхин гидж темдгддг. хальмг брк-булмудиг нуулгьл уга бээлгьхин тблэ тедн бул болгьнд онц гер бардж бгтхэ гидж закгдсмн. Кавказск линейн станицсэр хальмгудиг бээршулх керг-уулдр эклэд белгдсн бээсмн. Болв эн саамд хальмгуд бийснь, ормасн кбдлхшивдн, тер газртан бээнавдн-гидж неквр кесмн. Цергудин шин командующ Грабена нернд бичсн эрлгтэн, нуугьад йовдг улс гентки нег ормд бээрлхлэ, газр сольсн учрар, амтэхн ус уудж-эдлхлэ хальмг улсд үкл ик болх, мал чилэд хуурх гидж хальмгуд эрлгтэн бичсн. Моздокск хазгин полкин тоод орулснас нааран, хазг улсин куцах збвтэ тоот йовдлин орчд бидн малиннь толгьа болгьна тоогьас полкин шаньгд мбнэг орулдж бгдвдн, энүнэс талдан

Моджарск давста заставин эргнд (блгэ цагин Прикумскин шир) дундасн селгэгьар харул гаргьвдн гидж эдн эрлгтэн бичсн.

Моздокск хальмгудин сурвриг збвтэд тоолал, цергудин толгьачнр, хальмгудиг тер хуучн ормнь бээлгьдг болхмн гидж тоолна. Эн хальмгуд 1777 джилэс нааран Моздокск полкин тоод бээсн бийн, линейн хазгудла эдл дээнэ церглгьнд церглдг уг бээлж, зугл зэрмдэн, товин мбрдудг бвс белдлгьнд болн конвойн командд олзлгддг бээлхэдг. Полкин командир Петровин закврар, товд зуудг мбрд хулддж авхин, товин парк яслгьна болн полкин лазарет теткджэхин тблэ 1822 джилэс авн моздокск хальмгудас мбнэг цуглуулдг эклдг кегдсмн. 1822 джилэс 1836 джил күртл хальмгудас 18 миньгьн арслнь мбнэг цуглуулдж авсмн. Моджарск болн Гайдукск давсна заставд харул харлгьнд моздокск хальмгуд 21 кү нарядар бгдг бээлдж. 1808 джил секгдсн, кавказск курортмудин халун болн ишкльн усна эмнлгьнд ирджэх улс бээлгьхин тблэ, 1810 джилэс авн, наадк хальмгудин тоод, эдн бас ишкэ гермүд бгчэдг.

(Чилгчнь дарук номерт).

Е. ПОЛЬСКАЯ.